

ÇEKOSLOVAKYA OLAYLARI, SOSYALİST DEMOKRASİ VE ULUSAL BAĞIMSIZLIK

Çekoslovakya olaylarının siyasi askeri yönden incelemeleri, değerlendirmeleri bir hayli yapıldı basınıımızda. Ben konuyu, bir makalenin dar çerçevesi içinde sosyolojik açıdan incelemeğe çalışacağım.

İlkin hemen belirteyim ki. Sovyetler Birliğinin, Varşova Paktının diğer dört üyesiyle birlikte Çekoslovakya'ya yaptığı askeri müdahalenin hiç bir yönden haklı, hattâ gerçekçi politika bakımından geçerli görülebilecek tarafı yoktur. Bu müdahale millî bağımsızlık ve eşitlik haklarına olduğu kadar sosyalizm ve sosyalist enternasyonalizm ilkelerine de aykırıdır.

Sovyetler Birliği'nin güvenliği bakımından Doğu Almanya'nın ve Çekoslovakya'nın önemi, bu ülkelerden Sovyetlerin emin bulanmak isteği, gerçekçi bir politikanın tadsız, dikenli bir zorunluğu olarak da ileri sürülemez. Zira bu müdahalenin Çekoslovakya'yı uzun zaman Sovyetlerin istediği doğrultuda kontrol altında tutabileceği çok şüphelidir. Beri yandan bu müdahalenin Sovyetler Birliğinin güvenliği bakımından sağlayacağı hesaplanan faydalar doğurduğu ve doğuracağı zararlardan daha ağır basacak ölçüde değildir.

Stalin'ci Kafalar

Sovyet yöneticilerinin sözünü ettiğimiz mahzurları akıl etmediklerine inanmak güçtür. Çekoslovakya'daki "liberalleşme" hareketi Sovyetler Birliğinin güvenliği veya sistemin geleceği bakımından bütün bu mahzurları göze alacak kadar büyük bir tehlike miydi? Veya Sovyet liderleri yanlış bir değerlendirme ile böyle bir tehlike mi görüyorlardı?

Eğer "Sosyalist Sistem"den Sovyet ve diğer ülkeler yöneticileri Stalin devrinde şekillenmiş ve kemikleşmiş, onun ölümünden sonra da ancak değişmekle beraber sürüp gelen politik sistemi kastediyorlarsa, Çekoslovakya ve diğer ülkelerde başgösteren "liberalleşme" hareketleri sözü geçen sistem için tehlikelidir. Ne var ki, sözü geçen sistem sosyalist düzenin örnek alınacak bir prototipi değildir ve şimdiki yöneticiler isteseler de istemeseler de köklü değişikliklere uğramaya mahkûmdur.

Unutulmamalı ki, bugünkü Sovyet ve diğer ülkeler komünist liderleri Stalin döneminde yetişmiş, kişilikleri ve kafaları o dönemin şartları altında şekillenmiş kimselerdir. Bunun için de son 10-15 yıldır Stalinci dönemi ve sistemi ne kadar reddetseler onup şartlanmalarından tam kurtulamamaktadırlar. Yeni genç kuşakların, liderleri işbaşına gelmesiyle ancak gerekli değişiklikler gereği ölçüde ve derinlikte yapılabilir. İkincisi, bu yöneticiler, genellikle iktidarda olanların büyük değişiklikler karşısında durdukları ürküntüden, işler kontrolden çıkacak, sarpa saracak korkusundan kendilerini kurtaramamışlardır; böyle bir korkuya kapılan her iktidar gibi onlar da zora başvurmak, baskı usulleriyle durumu kontrol altına atmak yoluna gitmişlerdir.

Oysa Sosyalizm...

Bununla beraber hastalığın nedenleri daha derin sosyolojik gerçeklerde yatmaktadır. Marx'ın sosyalist toplum tipini kapitalizmden sonra gerçekleşecek bir evrim safhası olarak ortaya koyması doğrudur. Ne var ki, kapitalist sistem içinde yer alan toplumların özel, somut tarihsel şartları dolayısıyla kapitalist sistem ilkin, kapitalist diktatörya, Lenin'in deyimleriyle "en zayıf halkasında" Rusya'da çökmüş ve Avrupa'nın objektif şartları itibarıyla sosyalist devlete geçmeye en elverişsiz ülkesinde, Rusya'da, sosyalizmin inşasına geçilmiştir. Beri yandan dünyadaki insan toplumlarının birbirinden çok farklı gelişme düzeylerinde bulunmaları ve gelişmiş kapitalist toplumlarda işçi sınıfının genellikle az çok bir tatmin çizgisinde tutulabilmesi ve işçi sınıfı hareketlerinin politik bilinçlenmeye tam dönüşmemesi nedenleriyle sermaye-emek gücü çelişkisinin ağırlığı gelişmiş kapitalist ülkelerle az gelişmiş ülkelerarası ilişkilere kaymıştır. Bunun sonucu, az gelişmiş ülkelerin milli kurtuluş, bağımsızlık mücadeleleri, bunların birçoğunda çeşitli nitelik ve ölçüde sosyalizm için mücadeleye dönüşmüştür. Kuzey Kore, Kuzey Vietnam, Küba ve Çin gibi ülkelerde ise ihtilâlcı sosyalist düzenlerin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Gerek Rusya, gerekse adı geçen az gelişmiş ülkeler ekonomik-sosyal gelişme safhaları açısından doğrudan doğruya sosyalizme geçip sosyalist düzeni bütün yanlarıyla gerçekleştirebilecek durumda olmadıkları için ekonomik-teknolojik gelişme, sanayileşme, ön plâna alınmıştır; bu yapılırken de sosyalist demokrasiyi ve değerleri geliştirmek ve gerçekleştirmek arka plana itilmiş, hatta bu konuda yanlış görüşlere ve tutumlara sapılmıştır. Oysa sosyalizm insanların gerçekten hür ve mutlu olabilecekleri, demokrasinin tam anlam ve kapsamıyla gerçekleştirebileceği bir sistemdir.

Bununla beraber kapitalist sistemin ve onunla birlikte sömürünün tasfiyesi kendiliğinden otomatik olarak kişi özgürlüğünü ve sosyalist politik demokrasiyi getirmemektedir ve yukarıda sözünü ettiğimiz ülkelerde getirmemiştir.

"İşçi Diktası" mı?

Kanaatimce Sovyetler Birliği ve onu temel örnek alan öbür ülkeler partileri Marx ve Engels'in sosyalist demokrasi tam gerçekleşmeden önce bir "işçi sınıfı diktatörlüğü" safhasından geçileceği görüşüne katılmışlar ve bunu yanlış anlayıp, yanlış uygulamışlardır.

Bu sosyalist yazarlar açısından çeşitli partilerin, genel seçimlerin, parlamenterlerin, söz, toplanma, örgütlenme hürriyetleri gibi demokratik hürriyetlerin var olduğu kapitalist toplumlarda "burjuva sınıfı diktatörlüğü"dür. Çünkü düzen işçi-emekçi sınıfların sermaye sınıfı tarafından sömürülmesine dayanmaktadır ve politik hak ve hürriyetler işçi-emekçiler için uygulamada tam gerçekleşmemekte, çok sınırlı kalmaktadır. Marx ve Engels "işçi sınıfı diktatörlüğü"nü "burjuva sınıfı diktatörlüğü" nün âdeta ters muadili olarak düşünmüşlerdir. Yani bu rejimde sömürü sermayecilere bir hak ve hürriyet olarak tanınmayacak, tekrar kapitalist düzene dönmek ve genç sosyalist rejimi çökertmek imkânı verilmeyecektir; ama işçi sınıfına ve eski rejimde sömürülen öbür emekçi kitlelere demokratik hak ve hürriyetler en geniş anlamda sağlanacaktır. İşçi ve emekçi sınıflar da milletin büyük çoğunluğunu teşkil ettiğine göre sosyalist rejimler daha ilk ağızda burjuva demokrasilerine kıyasla

çok daha demokratik, hürriyetçi, insan kişiliğine saygılı ve halkın devlet yönetimine katılmasını sağlayıcı olacaktır.

Oysa Sovyetler Birliğinde ve onun sistemini esas örnek alan Halk Cumhuriyetlerinde “işçi sınıfı diktatörlüğü” partinin, hatta parti içinde belirli bir kadronun gitgide tek bir kişinin müstebit, keyfi idaresi şeklini almıştır. Bu çeşit rejimler yirminci yüzyılın ikinci yarısında sürüp gidemezdi. Kişinin özgürlüğü, insan kişiliğine saygı, halkın devlet yönetimine katılması görüşleri ve inançları Batıda Rönesanstan bu yana gelişip güçlenmiş ve bugün bütün dünyaya yayılmıştır. Sosyalist görüş politik ve moral yanı ile bu hümanist akımın zirve noktası olarak belirmiş, bu politik ve moral değerlerin ise gerçekleşebilmesi için ekonomik sistemde yapılması gerekli değişikliği gerçekçi ve bilimsel açıdan ortaya koymuştur. Şimdi Sosyalist Blok ülkelerinde beliren özgürlük istek ve hareketleri sosyalizmi uygulamada ihmal edilmiş bu sosyalist demokrasi ve insancıl değerler yönlerinin gerçekleştirilmesi zorunluluğunu ifade etmektedir. Her şeyden önce bu yeni hareketler, Sovyetler Birliğinde iç politik düzenin değişmesi, sosyalist demokrasinin gerçekleştirilmesi yönündedir: öbür ülkelerde ise yeni hareketlerin hem içe dönük demokratik ve moral bir niteliği vardır, hem de dışa dönük -Sovyetler Birliğine karşı- milli bağımsızlık yönü vardır, iç düzenlerde ekonomik alanda sosyalizme geçmek kendiliğinden sosyalist demokrasiyi ve insancıl değerleri gerçekleştirmediği gibi ülkeler arası ilişkilerde de hâkim devlet tâbi devlet ilişkisini ortadan kaldırmamış, sosyalist ülkelerarası ilişkilerde eşitliği, bağımsızlığı tam sağlamamıştır. Tek ülkede -Sovyetlerde- sosyalizmin kurulması ve bunun başarılması için de diğer ülkeler partilerinin yardımcı olmaları, politikalarını buna göre ayarlamaları gerektiği görüşü ve politikası kabul edildiği ve uygulandığı sürece Sovyetler Birliğiyle öbür ülkeler partileri arasında önemli çatışmalar olmadı. Ne zaman ki Orta ve Doğu Avrupa’da, Çin’de ve başka yerlerde komünist partiler iktidara geldiler, her biri için kendi ülkesinin sorunları ister istemez ön plana geçti ve Sovyetlerle ilişkileri eski çerçeve içinde yürütmek imkanı kalmadı.

Gel gör ki geçirilen dönemde Sovyetler Birliği büyük, tecrübeli devlet olmak niteliğiyle her sorunda kendi sözünü geçirmek alışkanlığını, sosyalizmle ilgili sorunları en iyi ben bilirim zihniyetini edinmiştir ve bundan kolay kolay vazgeçecek gibi de görünmemekte.

“Zor”la Olmaz!

Bu iç ve dış ilişkiler düzeni değiştirmek zorundadır. Baskı ve zor usulleri ne içte ne de dış ilişkilerde sürekli ve olumlu bir çözüm getirmez sorunlara. İlerde daha büyük patlamalara, çatışmalara yol açar. Baştan beri içte sosyalist demokrasinin, dış ilişkilerde sosyalist “enternasyonalizm”inin ilkeleri ve şartları ihmal edilmeseydi bugünkü durum ve sorunlarla karşılaşmazdı. Ama olan olmuş. Şimdi bu yönde değişmenin zorunluğu kabul edilmeli ve cesaretle gereken değişiklikler yapılmalıdır. O kadar uzun bir dönem o kadar sert ve zorlu bir yönetimden sonra özgürlüklerin tanınması taşkınlıklara, rakkasın karşı aşırı uca gitmesine yol açabilir. Dünyada kapitalizm ve emperyalizm hâlâ güçlü şeklide var olduğundan kapitalizme geri dönüş akımları da belirebilir. Hele yöneticilerin görüş ve politikalarına aykırı görüş ve tutumların belirmesi normaldir. Hem özgürlük tanıyacaksın, hem herkese yine aynı telden aynı

havayı çalacak, bu olacak şey değildir. Bu normal durum bile şimdiki yöneticileri ürkütüyor, gerçekten mevcut rizikoları göze almaya ise cesaretleri yok gibi.

Ama başka çare de görünmüyor, yirmi, yirmi beş, elli yıl süresince bu rejimler, işçilerin ve emekçi halkın sosyalist aydınların ve gençliğin, hiç değilse ağırlıklarının duyuracak ve rejimin sosyalist doğrultuda gelişmesini teminat altına alacak kadar büyük bir kısmını sosyalizme kazanmamışlarsa, suç kendilerindedir. Eğer durum böyle ise, hiç çaresi yok çözümler hatta bir açıdan gerilemeler olacaktır. Toplumların objektif gelişme şartları, doğrultuları, kanunları, iktidarların politikalarından, kararlarından zor ve baskı tedbirlerinden er geç daha ağır basar. Kapitalist sistemler kadar sosyalist sistemler için de bu böyledir. Toplumların evrimi dümdüz, sürekli bir çizgi halinde olmamıştır. Sosyalist sistem bilime, toplumsal gerçeklere ve kânunlara dayalı planlı bir sistem olduğu ve her yanıyla uygulamada geliştirildiği ölçüde toplumun ilerleyişi düzgün ve sarsıntısız olabilir. Toplumsal şartları ölçü dışı zorlayarak tepeden inme usullerle ve tek yönlü uygulamalara gidildiği takdirde sarsıntılar, dalgalanmalar, kaçınılmazdır. İnsan toplumlarının evrimi açısından çeyrek veya yarım yüzyıl büyük bir zaman süresi değildir ama bu süreleri yaşayan kuşaklar açısından önemlidir elbet.

Sosyalizmden kapitalizme geçiş diyelim derebeylik düzeninden kapitalizme geçişten daha köklü ve derin bir toplumsal dönüşümü ifade eder. Sosyalizmle yalnız kapitalist safha değil, binlerce yıldan beri süregelen “emtia” üretimine ve mübadelesine dayanan sınıflı bütün toplum tipleri ve evrim safhaları çağı kapanmış olacaktır. Onun için de bu dönüşüm ve geçiş kolay olmayacaktır.

Alacağımız Ders

Bütün bu olup bitenlerden az gelişmiş ülkeler ve bu ülkelerin sosyalist hareketleri için alınacak dersler vardır. Birincisi, büyük güçlü devletlerin yanında askeri-sivil bloklara girmek milli bağımsızlıkla bağdaşmamaktadır. Her ülke, bu arada Türkiye millî bağımsızlığını bütün yabancı ülkelere karşı savunabilecek şekilde örgütlenmek, donanmak, kalkınmayı ona göre plânlamak ve bağımsızlığını kendine güvenerek sonuna kadar savunma azminde olmak zorundadır. Milletler bağımsızlıklarını kendileri savunabilecek güç ve azimde oldukları ölçüde başka milletlerle eşit ilişkiler kurabilirler. İkincisi, küçük devletler, hele Üçüncü Dünya denilen az gelişmiş ülkeler iki kampın dev devleti arasında sıkışmamak, ikisinden birini seçmek zorunda kalmamak için kendi aralarında bir dayanışma ve işbirliği kurma çabasını ciddiyetle göstermelidirler. Üçüncüsü, sosyalizm sadece bir ekonomik sistem olmadığına göre sosyalist demokrasiyi kurmaya ilk andan başlanmadıkça, moral değerlere birinci plânda yer vermedikçe, sağlam bir şekilde ve tam anlamıyla gerçekleştirilemez.

Milliyet, 27 Ağustos 1968